

Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Görüşleri Çerçevesinde Ekolojik Vatandaşlık ve Ekolojik Vatandaşlık Eğitiminin İncelenmesi

Examination of Ecological Citizenship and Ecological Citizenship Education within the Framework of Social Studies Teacher Candidates' Opinions

Selda AKSÜT¹

¹Dr., Bağımsız Araştırmacı, Elazığ, selda.aksut@hotmail.com, orcid.org/0000-0001-6128-7867

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received:
17.02.2025
Kabul/Accepted:
02.04.2026

DOI:

10.18069/firatsbed.1641137

Anahtar Kelimeler

Ekolojik Vatandaşlık,
Ekolojik Vatandaşlık
Eğitimi, Sosyal Bilgiler,
Öğretmen Adayı

Keywords

Ecological Citizenship,
Ecological Citizenship
Education., Social Studies,
Teacher Candidate

ÖZ

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının görüşleri çerçevesinde ekolojik vatandaşlık ve ekolojik vatandaşlık eğitimi incelemek amacıyla yapılan bu araştırma, nitel araştırma yaklaşımlarından olgubilim deseni ile yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunu, 2023-2024 eğitim-öğretim yılı bahar dönemi Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği programında 4. sınıfta öğrenim gören 20 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Araştırma verileri görüşme yöntemi kullanılarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile elde edilmiştir. Araştırma verileri içerik analizi ile çözümlenmiştir. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık hakkında bilgi sahibi oldukları ve ekolojik vatandaşlığı farklı açılardan tanımlamaya çalıştıkları sonucuna ulaşılmıştır. Ekolojik vatandaşlığın çevreyi bilinçli şekilde kullanan, ekolojik bilgi, beceri ve değerlere sahip, ekolojik konularda karar alma sürecine ve çevresel çalışmalara aktif şekilde katılan, küresel düşünebilen, çevreye karşı adaletli, duyarlı ve saygılı davranan bir vatandaşlık olarak tanımlandığı belirlenmiştir. Ekolojik vatandaşlık eğitimi sürecinde farklı öğretim yöntem ve teknikleri kullanılarak, ekolojik bilgi, beceri ve davranışlara sahip, çevreyle ilgili hak ve sorumluluklarının farkında, doğanın bir parçası olduğunu içselleştiren, doğayla sağlıklı ilişki kurabilen ve çevre bilincine sahip vatandaşlar yetiştirilebilir.

ABSTRACT

This research, which was conducted to examine ecological citizenship and ecological citizenship education within the framework of the opinions of social studies teacher candidates, was conducted with the phenomenology pattern, one of the qualitative research approaches. The study group consists of 20 teacher candidates who continue their education in the 4th grade in Fırat University Faculty of Education Social Studies Teaching program in the spring semester of the 2023-2024 academic year. Research data was obtained by semi-structured interview technique using the interview method. Research data were analyzed by content analysis. It was concluded that social studies teacher candidates were knowledgeable about ecological citizenship and tried to define ecological citizenship from different perspectives. It has been determined that ecological citizenship is defined as a citizenship that uses the environment consciously, has ecological knowledge, skills and values, actively participates in the decision-making process and environmental studies on ecological issues, can think globally, and acts fairly, sensitively and respectfully towards the environment. By using different teaching methods and techniques in the ecological citizenship education process, citizens can be raised who have ecological knowledge, skills and behaviors, who are aware of their rights and responsibilities regarding the environment, who internalize that they are a part of nature, who can establish a healthy relationship with nature and who are environmentally conscious.

Atıf/Citation: Aksüt, S. (2026). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Görüşleri Çerçevesinde Ekolojik Vatandaşlık ve Ekolojik Vatandaşlık Eğitiminin İncelenmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 36, 2, 671-686.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Selda AKSÜT, selda.aksut@hotmail.com

1. Giriş

Küreselleşen dünya, “küresel köy”e doğru dönüşürken, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri birbirlerine bağımlı hale getirirken, küreselleşme dünya piyasalarına uyum sağlayamamış ülkelerin varlığını olumsuz yönde etkilemektedir (Kaypak, 2011). Küreselleşme süreci insanlara yeni imkânlar verdiği gibi, insanların yeni sorunlarla karşılaşmasına neden olmaktadır. Bu sorunların başında ise özellikle çevre sorunları gelmektedir. Yaşanan çevre sorunlarının sonucunda ekolojik denge bozulmakta, insanların ve diğer canlıların yaşamları tehlikeye girmektedir (Kaypak, 2013). Aslında insanların yaşamlarını sürdürmek için yaptığı faaliyetler, doğal dengeye ciddi zararlar vermekte ve ekosistemi olumsuz yönde etkilemektedir.

Sanayileşmeyle birlikte insanların ihtiyaçlarının ve tüketim anlayışlarının değiştiği görülmektedir. Doğal kaynaklar insanların temel ihtiyaçlarını karşılamamın ötesinde aşırı tüketilmeye başlanmıştır. Bu durum doğal kaynakların aşırı sömürülmesine neden olmuştur (Kaypak, 2013; Yurttaş vd., 2021). Ayrıca günümüzdeki teknolojik gelişmeler ve insanların bitmeyen ihtiyaçları insanların yaşadığı çevreyi etkilemiş ve değiştirmiştir (Öztürk ve Öztürk, 2015). İklim değişikliği, küresel ısınma, çevre kirliliği ve doğal afetler gibi yaşanan olumsuz ekolojik değişimlerin toplumsal, ekonomik ve politik etkileri birçok ülkede görülmektedir. Bu ekolojik krizin etkilerinin giderek artmasında insanların sorumluluğu olduğu belirlenmiştir. Devletler bu çok boyutlu krizin çözümünün de çok boyutlu olduğunu ve bu boyutlardan birinin vatandaşlık faktörü olduğunu belirtmiştir. Yeni vatandaşlık kavramları içinde yer alan “ekolojik vatandaşlık” fikri ekolojik krizin çözümü noktasında önemlidir (Okudan Dernek ve Tırış, 2020). Toplumların doğayı korumaya ve bilinçli kullanmaya yönelik oluşan farkındalığı ekolojik vatandaşlık kavramını beraberinde getirmiştir (Koçoğlu ve Demir, 2023). Ekolojik vatandaşlık, doğaya yönelik talepler ile vatandaşlığın temelindeki hak, ödev ve sorumluluklarla demokratik sürece yönelik talepleri birleştiren ve ekolojik perspektifi kapsayan vatandaşlık anlayışıdır (Okudan Dernek ve Tırış, 2020). Ekolojik vatandaşlık, çevre bilincine sahip, sürdürülebilir bir çevre inşa eden, gelecek nesillere daha temiz bir dünya bırakmayı hedefleyen etik değerlere sahip bir bilinci ifade etmektedir. Çevre odaklı etik değerler bireyin kendisiyle, toplumla ve doğayla olan ilişkilerini düzenlemeyi ve insanın çevreye olan bakış açısını belirlemeyi sağlayan kurallar bütünüdür. Bu bağlamda çevre etiği, dünyanın ekolojik dengesini sağlamaya yönelik değer anlayışlarını kapsayan, insanın ekolojik vatandaşlık kimliği kazanmasını sağlayan ve insan ile doğa arasındaki etik ilişkileri düzenleyen önemli bir unsurdur (Gül, 2013).

Ekolojik vatandaşlık çevreye odaklanan ve bölgesel olmayan bu vatandaşlık biçiminde vatandaşlık ulus-devlet sınırlarında değil çağdaş dünyanın kültürel ve politik sınırlarında gelişmektedir (Horton, 2006). İnsanların doğadaki bütün canlılara karşı sorumluluğu olduğu düşünüldüğünde ekolojik vatandaşlar ulusal ve uluslararası sorunları çözmeye çalışmaktadır (Karatekin vd., 2019). Ekolojik vatandaşlık, ekolojik sorunlarla mücadele edebilmek için bilinçli davranan, ekolojik etik değerlere sahip ve erdemli bir vatandaş profili göstermektedir. Dolayısıyla ekolojik vatandaşlık, ekolojik talepler ile vatandaşlığı harmanlayarak, toplumsal olanı dönüştürmektedir. Bu dönüşüm kamusal ve özel alan arasındaki ayrıma son veren, ekolojik erdemleri kapsayan sivil toplum anlayışını savunan ve ekolojik kararlara tüm vatandaşların katılımını sağlayan bir müzakeredir (Okudan Dernek ve Tırış, 2020). Ekolojik vatandaşlık ülkelerin çevreyle ilgili politikalarını ve bireylerin çevreye karşı sorumluluklarını kapsamaktadır (Yurttaş vd., 2021). Ekolojik vatandaşlar doğanın haklarını koruyabilmek için sorumluluklarını yerine getiren, süreçte aktif rol alan ve sürdürülebilir bir yaşam için adaletli davranan kişilerdir (Koçoğlu ve Demir, 2023).

Ekolojik vatandaşlık sorumluluk, sürdürülebilirlik, katılım, hak ve adalet boyutlarını kapsamaktadır (Karatekin ve Uysal, 2018; Karatekin vd., 2019; Uysal, 2018). Ekolojik vatandaşlar ekosistemi paylaştığı her şey ve her insan için sorumluluklarının farkında olan, sürdürülebilir bir çevre ve toplum için ekolojik ayak izine dikkat eden, sorumluluklarını yerine getirirken hak ve adalet anlayışı içinde hareket eden ve çevre sorunlarını çözmeye yönelik katılım davranışları gösteren kişilerdir (Karatekin ve Uysal, 2018). Ekolojik vatandaşlık bilincine sahip bireylerden sürdürülebilir çevre konusunda aktif olmaları, doğadaki bütün canlılara karşı sorumluluklarının farkında olmaları, diğer canlılara hak ve adalet duygusu içerisinde davranmaları beklenmektedir (Yurttaş vd., 2021).

Günümüzde gelişmiş sanayi toplumlarında, küresel ısınma ve iklim değişikliğinin etkisinin yoğunlaşmaya başladığı zamanlarda insanların çevre sorunlarının farkında olduğu, modern vatandaşlığın koşullarının değiştiği ve vatandaşlığın hak ve sorumlulukları içerecek şekilde genişlediği görülmektedir. Bu bağlamda ekolojik vatandaşlık bütün canlılara karşı hak ve sorumlulukları içeren bir çevre vatandaşlığıdır (Flynn vd., 2008). Sevim’e (2023) göre ise ekolojik vatandaşlık doğa ile bireyler arasındaki çevresel ilişkileri içeren ve

bireylerin çevreye karşı sorumluluklarını gösteren yeni bir çevresel vatandaşlık anlayışıdır. Çevresel vatandaşlık ile ekolojik vatandaşlık bazen birbirleri yerine kullanılsa da aslında farklı kavramlardır. Çevresel vatandaşlık ülkelerin toprakları ve sözleşmeden kaynaklı sorumluluklarla sınırlandırılırken, ekolojik vatandaşlık sözleşmeden kaynaklı olmayan fakat ekolojik olarak kırılabilir ve birbirine bağlı olan bir dünyada ekolojik ayak izine dayanan sorumlulukları kapsamaktadır (Humphreys, 2009). Ayrıca çevresel vatandaşlık, bireylerin motivasyon, özgüven, farkındalık değerleri ile vatandaşlık ve ekolojik okuryazarlığını eyleme dönüştürme kabiliyeti, bireylerin çevreye yönelik değerleri ve hedefleri doğrultusunda gerekli bilgi, beceri ve tutuma sahip olmaları ve seçimleri için en doğru bilgiyi kullanarak hareket etmeleri olarak ifade edilirken, ekolojik vatandaşlık ise dünya vatandaşı bir dizi hak ve sorumluluklar olarak ifade edilmektedir (Çermik, 2022).

İnsanların davranışları, hayata bakış açıları ve yaşam tarzları ekolojik ve doğal denge üzerinde etkili olduğu gibi dünyadaki yaşamın sürdürülebilirliği açısından son derece önemlidir. Dolayısıyla ekolojik vatandaş olmanın önemi ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda bilinçli ve kararlı insanların yetiştirilmesi çevre eğitimi ile mümkündür (Koca, 2021). Çevre eğitimi yöresel, bölgesel, ulusal ve küresel sorunların farkında olan, bu sorunların çözüm sürecinde çabalayan, ekolojik kültürü, çevre ahlakı ve bilinci yüksek, çevresini bütün olarak algılayan, çevreyle etkileşimde eleştirel bir bakış açısı geliştiren, çevre ile ilgili konularda duyarlı ve bilinçli “eko-yurttaş” ve yaşadığı gezegene sahip çıkan “dünya vatandaşı” bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır (Atasoy ve Ertürk, 2008). Yaşadığımız doğanın yapısını ve dilini kavratmak çevre eğitiminin görevlerinden biridir. Böyle bir kavrayış için bireylerin ekolojik okuryazar olmaları önemlidir (Özdemir, 2016). Ekolojik okuryazarlık, ekolojiyle ilgili temel ilkeleri bilme ve bu ilkeleri günlük yaşamda kullanma, insanın çevre üzerindeki etkisini anlayarak ekolojiyi nasıl koruyacağını anlama, ekolojik sorunların farkında olma ve bu sorunlara yönelik etkili çözümler üretebilme ve sahip olduğu bilgiyi, beceri ve değerlerle bütünleştirerek olumlu tutumları hayatlarına aktarabilmedir (Demir, 2021; Koçoğlu vd., 2023). İnsanoğlunun hayatındaki faaliyetler çevreyi doğrudan ve dolaylı olarak etkilemekte ve isteyerek ya da istemeyerek yapılan davranışlar çevrenin zarar görmesine neden olmaktadır. Bu yüzden çevreye zarar veren davranışlardan çevre dostu seçimlere ve yaşam tarzına yönelmek ekolojik okuryazarlık ile mümkündür. Ayrıca sürdürülebilir bir gelecek için ekolojik okuryazarı bireylerin çevreye aktif katılım sağlamalıdır. Çevreye aktif katılım için küresel düzeyde düşünmek yerel düzeyde davranmak gerekmektedir (Özdemir, 2016). Çünkü günümüzde bireylerin hem bilgili ve bildiklerini günlük yaşamında kullanan hem de yaşam boyu öğrenen bireyler olarak ekolojik okuryazar olmaları önemlidir (Demir, 2021). Bu doğrultuda giderek artan çevre sorunlarıyla başa çıkmada önemli bir araç olan çevre eğitimi, nasıl ki bireylerin ekolojik okuryazar olmalarında önemli bir rol üstleniyorsa bireylerin ekolojik vatandaşlık bilincine sahip bireyler olarak yetiştirilmelerinde kritik öneme sahiptir. Ekolojik vatandaşlık bilincine sahip bireyler kendilerini doğanın bir parçası olarak görür.

Ekolojik vatandaşlık dünyanın her yerinde vatandaşların, kaynaklardan eşit olarak yararlanması ve dünyada adaletin sağlanması açısından önemlidir (Dobson, 2003). Çevresel adalet ekolojik fırsat eşitliği (doğal bir çevre içinde herkesin mal ve mülk edinme, doğal malları kullanma ve doğal kaynakları tüketme hakları), ekolojik insan hakları (herkesin sağlıklı ve tehlikeye maruz kalmadığı bir yerde yaşama hakkı) ve ekolojik düzenleme hakları (kültürel çevrenin korunması ve doğal kaynakların tüketilmesiyle ilgili alınan kararlara katılım hakkı) ile açıklanmaktadır (Leist, 2007, akt. Kılıç ve Tok, 2014). Bu hakları her bir bireyin kullanılabilmesi için çevresel vatandaşların sosyal adalet anlayışına göre hareket etmeleri gerekmektedir (Horton, 2006). Çünkü çevresel adaletin sağlanamaması yani doğal kaynakların adil bir şekilde kullanılmaması ülkelerde ve dünyada sorunların yaşanmasına neden olmaktadır (Karatekin vd., 2019). Dolayısıyla doğal kaynaklardan bütün insanların eşit şekilde yararlanamaması çevre sorunlarına yol açmaktadır (Kılıç ve Tok, 2014). Ekolojik dengeyi bozan insanların ekolojik sorunlar karşısında sorumluluk alması ve bilinçlenmesi önem kazanmaktadır (Demir, 2021). Ayrıca yaşanabilir bir dünya için doğadaki bütün canlıları korumaya çalışsan, çevre ile ilgili hak ve sorumluluklarının farkında olan, ekolojik sorunların çözüm sürecinde aktif olarak rol alan ve bu sorunların çözümünde gerekli olan bilgi ve becerilere sahip nesiller yetiştirmek gerekmektedir (Kaya Aydın, 2022).

Bireylerin katılım, sürdürülebilirlik, sorumluluk, hak ve adalet özelliklerine sahip ekolojik vatandaşlar olabilmeleri için bireylere küçük yaşlardan itibaren ekolojik vatandaşlık bilinci kazandırılmalıdır (Karatekin vd., 2019). Ekolojik vatandaşlık bilincine sahip bireylerin yetiştirilmesi eğitim ile mümkündür. Yaşanılan çevreyle uyumlu yaşamak, doğal dengeyi korumak, çevreyi bilinçli kullanmak ve doğadaki diğer canlıları

korumak için ekolojik vatandaşlık eğitimi önemlidir. Ekolojik vatandaşlık eğitimi birçok çalışma alanı ve disiplin aracılığıyla aktarılabilmektedir (Koçoğlu ve Demir, 2023). Ülkemizdeki öğretim programları ekolojik vatandaşlık eğitimi açısından incelendiğinde programlarda ekolojik vatandaşlık ile ilgili kazanımlara daha fazla hayat bilgisi, sosyal bilgiler, fen bilimleri ve biyoloji derslerinde yer verildiği ve bu programlardaki kazanımların çevre ve çevre sorunları bilgisine ilişkin davranışlar kazandırmaya çalıştığı görülmektedir (Uysal, 2018). Yaşadığı çevreye karşı bilinçli ve duyarlı, ekolojik bilgi, beceri ve davranışlara sahip, çevreyle ilgili hak ve sorumluluklarının farkında, ekolojik konularda karar alma sürecine katılan bireyler yetiştirmeyi hedefleyen ekolojik vatandaşlık eğitiminin küçük yaşlardan itibaren öğrencilere kazandırılması sürecinde önemli derslerden biri sosyal bilgiler dersidir. Sosyal bilgiler dersinin amaç ve içeriğinin ekolojik vatandaşların yetiştirilmesi sürecinde etkili olduğu söylenir.

Ekolojik vatandaşlık eğitimi bireylere okulöncesinden başlanarak bireylerin gelişim, olgunlaşma ve büyüme dönemlerine göre hazırlanan program, plan ve etkinlikler ile öğretmenler sayesinde kazandırılabilir. Dolayısıyla ekolojik vatandaşlar yetiştirme sürecinde öğretmenlerin rolü son derece önemlidir (Koçoğlu ve Demir, 2023). Çünkü çevre ile ilgili sorunlara çözüm bulabilen, gelecek kuşaklara yaşanabilir bir dünya bırakabilen ve yaşamlarını ekolojik vatandaşlar olarak devam ettirebilen bireyler yetiştirebilmek için öğretmenler önemli görevler üstlenmektedir. Bu doğrultuda öğretmenlerin çevre sorunlarına duyarlı, sorumluluk sahibi, çevreyle ilgili bilgili ve bilinçli ekolojik vatandaşlar olmaları öncelikle iyi birer çevre eğitimcisi olmaları açısından gereklidir (Koca, 2021). Ayrıca öğretmenler, öğrencilere model olarak ekolojik vatandaşlık bilincine sahip öğrenciler yetiştirebilir ve ekolojik vatandaşlık düzeyine olumlu yönde katkı sağlayabilir (Koçoğlu ve Demir, 2023). Sürdürülebilir bir gelecek için bilinçli, ekolojik sorumluluklarının farkında, doğaya duyarlı davranan, çevresel değerleri benimseyen, doğa ile olumlu ilişkiler kuran, ekolojik sorunların çözüm sürecine aktif olarak katılan, çevre dostu ekolojik vatandaşların yetiştirilmesinde sosyal bilgiler öğretmenleri önemli sorumluk üstlenmektedir. Dolayısıyla gelecek nesillerin yetiştirilmesinde kritik bir rol üstlenen sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çevreyle ilgili hak ve sorumluluklarının farkında, sürdürülebilir bir yaşam tarzını benimseyen, ekolojik konularda karar alma sürecine ve çevresel çalışmalara aktif olarak katılan, çevreye karşı adaletli, duyarlı ve saygılı davranışlar sergileyen ve çevre bilincine sahip vatandaşlar olmaları gerekmektedir. Bundan dolayı sosyal bilgiler öğretmen adayların öncelikle kendilerinin ekolojik vatandaşlık bilincine sahip bireyler olmaları büyük önem taşımaktadır.

Alan yazın incelendiğinde yurt dışında ekolojik vatandaşlıkla ilgili birçok farklı çalışma yapıldığı belirlenmiştir (Anantharaman, 2014; Biagi ve Ferro, 2011; Carter ve Huby, 2005; Crane vd., 2008; Dash, 2014; Dobson, 2006; Evans, 2011; Godrej, 2012; Hayward, 2006a; Hayward, 2006b; Humphreys, 2009; Jagers ve Matti, 2010; Jagers vd., 2009; Jagers vd., 2014; Jagers, 2009; Kelly ve Abel, 2012; Kennedy, 2011; Kennedy, 2017; Latta ve Garside, 2005; Latta, 2007; Lester ve Cottle, 2009; Lummis vd., 2017; MacPherson, 2005; Martinsson ve Lundqvist, 2010; May, 2008; Mead, 2013; Melo-Escrihuella, 2008; Middlemiss, 2010; Sáiz, 2005; Seyfang, 2005; Smith, 2005; Spanring, 2019). Yurt içinde ise ekolojik vatandaşlık kavramı, ekolojik vatandaşlık faaliyetleri ve görüşleri ve ekolojik vatandaşlık düzeyleri ilgili sınırlı sayıda çalışma yapıldığı görülmektedir (Akbakla vd., 2023; Altın ve Akcanca, 2023; Altın, 2022; Asilsoy ve Oktay, 2018; Bostancı ve Yıldırım, 2019; Dalli ve Hamarat, 2023; Durgun, 2022; Karatekin ve Uysal, 2018; Karatekin vd., 2019; Karatekin, 2019; Kaya Aydın, 2022; Kayasandık, 2015; Koca, 2021; Sevim, 2023; Uysal ve Karatekin, 2022; Uysal, 2018; Yılmaz vd., 2019; Yurttaş vd., 2021). Ayrıca alan yazın taraması sonucunda, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık ve ekolojik vatandaşlık eğitimine yönelik görüşlerinin araştırıldığı çalışmaların olmadığı belirlenmiştir. Bununla birlikte, ekolojik vatandaşların yetiştirilme sürecinde sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık kavramı ve ekolojik vatandaşlık eğitimi hakkında görüşlerinin tespit edilmesi önemli görülmektedir. Bu sebeple sosyal bilgiler öğretmen adaylarının görüşleri çerçevesinde ekolojik vatandaşlık ve ekolojik vatandaşlık eğitiminin kapsamlı bir şekilde incelenmesi gerekmektedir. Dolayısıyla bu araştırmanın alan yazındaki boşluğu dolduracağı ve alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın amacı, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının görüşleri çerçevesinde ekolojik vatandaşlık ve ekolojik vatandaşlık eğitimini incelemektir. Bu amaç doğrultusunda sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık kavramını nasıl tanımladıkları, ekolojik vatandaşlığın katılım, sorumluluk, sürdürülebilirlik, hak ve adalet boyutları ile ilgili görüşleri, ekolojik vatandaşlık eğitimine ilişkin görüşleri, ekolojik vatandaşlık eğitiminde okul dışı öğrenme ortamlarına ilişkin görüşleri, sosyal bilgiler öğretmenliği

lisans programının ekolojik vatandaşlık eğitimi konusunda yeterliliğine ilişkin görüşleri ve ekolojik vatandaşlığın öğrencilere kazandırılmasına yönelik önerileri araştırılmaktadır.

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Deseni

Araştırma, nitel araştırma yaklaşımlarından olgubilim deseninde yürütülmüştür. Olgubilim deseni günlük yaşamda farkında olunan ama tam anlamıyla anlaşılmayan ve derinlemesine bilgi sahibi olunmayan olguların araştırıldığı nitel araştırmalardır (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Olgubilim araştırmalarında insanların deneyimlerinden ve düşüncelerinden hareket ederek araştırılan olguyla ilgili görüşlerini derinlemesine ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır (Polatcan ve Kılınç, 2018).

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2023-2024 eğitim-öğretim yılı bahar dönemi Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği programında 4. sınıfta öğrenim gören 14'ü kadın, 6'sı erkek olmak üzere toplam 20 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Çalışma grubu amaçsal örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabılır durum örnekleme yöntemine göre belirlenmiştir. Amaçsal örnekleme, araştırmanın amacı bağlamında bilgi açısından zengin olan durumların detaylıca araştırılmasına ve belli özelliklere sahip durumlarda çalışılmasına olanak tanıyan örneklemedir (Büyüköztürk vd., 2020). Kolay ulaşılabılır durum örneklemede araştırmanın hızlı ve pratik bir şekilde yürütülebilmesi için araştırmacı yakın ve erişilmesi kolay olan katılımcıları seçmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2021).

2.3. Veri Toplama Aracı

Araştırma verileri görüşme yöntemi kullanılarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile elde edilmiştir. Görüşme, araştırma sorularını cevaplamak için sözlü ya da yazılı olmak üzere iki kişinin gerçekleştirdiği ve araştırılan konu ile ilgili katılımcıların bakış açısının, tutum ve düşüncelerinin belirlenmeye çalışıldığı yöntemdir (Ocak, 2019). Görüşme, araştırılan konunun derinlemesine araştırılmasını, bilgi elde edilmesini ve araştırmacının esnek olmasını sağlayan veri toplama aracıdır (Töre, 2021). Yarı yapılandırılmış görüşmeler, görüşme formunun yarısının yapılandırılmış, diğer yarısının da yarı yapılandırılmış şekilde hazırlandığı (Cemaloğlu, 2014), araştırılan konuda sabit seçenekli cevaplama, derinlemesine bilgi toplanmasını, katılımcının kendini rahat şekilde ifade etmesini ve analizlerin kolayca yapılmasını sağlayan görüşmelerdir (Büyüköztürk vd., 2020).

Görüşme formu hazırlanırken öncelikle alan yazın incelenmiş ve yedi sorudan oluşan taslak görüşme formu hazırlanmıştır. Bu form beş alan uzmanının görüşüne sunulmuştur. Uzman görüşleri çerçevesinde formdan bir soru çıkarılmış ve bir soruda düzeltme yapılarak görüşme formuna son hali verilmiştir. Daha sonra görüşme formu uygulanacağı hedef grubu temsil eden 5 öğretmen adayı ile pilot uygulama yapılmış ve uygulama sonucunda anlaşılmayan bir soru olmadığı belirlenmiştir. Bu doğrultuda araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacının hazırladığı altı sorudan oluşan görüşme formu kullanılmıştır.

2.4. Araştırma Süreci

Araştırmada Fırat Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'ndan (04/04/2024 tarihli 23552 sayılı kararı) izin alındıktan sonra veri toplama sürecinin yürütülebilmesi için söz konusu üniversiteden gerekli izinler alınmıştır. Daha sonra katılımcılara görüşmelere başlamadan önce araştırmanın konusu, amacı, araştırma soruları ve veri toplama sürecinin nasıl yürütüleceği hakkında bilgi verilerek, görüşmeler araştırmacı tarafından çalışma grubu ile yüz yüze yapılmıştır.

Araştırma gönüllü öğretmen adayları ile görüşme formu kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, katılımcıların araştırma sorularını rahat bir şekilde cevaplayabilmeleri için üniversitede uygun mekânlarda, dersler aksatılmayacak şekilde yürütülmüş ve 15-20 dakika arasında tamamlanmıştır. Görüşmelere orijinal ve farklı fikirler gelmeye kadar devam edilmiş ve katılımcılardan yeterli veri toplandığı kanaatine varıldığı zaman görüşmeler tamamlanmıştır.

Katılımcıların araştırmaya katılmalarında gönüllülük esası dikkate alınmış ve istedikleri zaman yanıtlamayı bırakabilecekleri hakkında bilgi verilerek katılımcılardan araştırmaya gönüllü olarak katıldıklarına ilişkin

katılımcı onayı alınmıştır. Ayrıca araştırmada bilimsel araştırma ve yayın etiğine dikkat edilmiştir. Görüşme verileri analiz için kullanılmıştır.

2.5. Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin çözümlenmesinde içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi görüşme dökümleri, günlük ve doküman gibi metinlerdeki anlamları belirlemeye yönelik verileri indirgeme ve anlamlandırma çabasıdır (Patton, 2002/2018). İçerik analizi nitel araştırmalarda araştırma soruları doğrultusunda kod ve temaların belirlendiği ve belirlenen temalara göre çıkarımların yapıldığı analizdir (Sığı, 2023).

Araştırma verileri nitel veri analiz programıyla değerlendirilmiştir. Nitel araştırmada veriler “*verilerin kodlanması, temaların bulunması, kodların ve temaların düzenlenmesi ve bulguların tanımlanması ve yorumlanması*” aşamalarında analiz edilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Bu doğrultuda veriler bilgisayara aktarılarak analiz için düzenlenmiştir. Araştırma verileri araştırmanın amacına, sorulara ve kuramsal çerçeveye göre değerlendirilerek anlamlı veri birimlerine ayrılmıştır. Alanyazın doğrultusunda bu veri birimlerini açıklayan kısa kodlar verilmiş ve bütün sorular kodlandıktan sonra kodların yer aldığı bir kod listesi hazırlanmıştır. Kodların arasındaki ilişkiden hareket edilerek kodlar belirli kategorilerle ilişkilendirilerek geçici temalar oluşturulmuştur. Bu temalar gözden geçirilerek kesinleştirilmiştir. Oluşturulan kod ve temalara göre veri seti düzenlenerek temalar betimlenmiş, temalar ve yükleme sayıları tablolar ile görselleştirilmiş, bulgular katılımcı görüşlerinden alıntılarla örneklendirilmiş ve bulgular yorumlanarak raporlaştırılmıştır.

2.6. Araştırmada Geçerlik ve Güvenirlilik

Nitel araştırmada ulaşılan verilerin detaylı şekilde raporlanması ve sonuçlara nasıl ulaşıldığının açıklanması geçerliğin sağlanması bakımından önemli ölçütlerdir (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Bu doğrultuda araştırma geçerliğini sağlamak için veri analiz sürecinin nasıl yürütüldüğü açıklanmış, elde edilen temalar betimlenmiş, temalar doğrudan alıntılarla örneklendirilmiş, bulgular yorumlanmış ve araştırma sonuçlarının nasıl elde edildiği detaylıca açıklanarak raporlanmıştır.

Araştırma güvenirliliğinin sağlanması için veriler, uzman ve araştırmacı tarafından değerlendirilerek kodlamalar yapılmıştır. Bu doğrultuda kodlayıcıların kendi içindeki ve kodlayıcılar arasındaki uyumunu belirlemek amacıyla görüş birliği ve görüş ayrılığı sayıları tespit edilerek araştırma güvenirliliği Miles ve Huberman'ın (1994/2016) formülüne göre hesaplanmıştır. Araştırmada kodlayıcıların kendi içindeki uyumunun uzman için %90 ve araştırmacı için %95 olduğu belirlenirken, kodlayıcılar arası uyumunun %92 olduğu belirlenmiştir. Bu değerlerin %90 üzerinde olması güvenirliliğin sağlandığına işaret etmektedir. Miles ve Huberman'a (1994/2016) göre araştırmada kodlayıcıların kendi içindeki ve kodlayıcılar arasındaki görüş birliğinin %90 olduğu durumlar güvenirliliğin sağlandığını gösterirken, Saban'a (2009) göre ise uzman ve araştırmacı arasındaki uyumun %90 ve üzeri olduğu durumlar güvenirliliğin sağlandığını göstermektedir.

Araştırmanın geçerliğini ve güvenirliliğini sağlamak için aktarılabirlik, inandırıcılık, teyit edilebilirlik ve tutarlık stratejilerinden yararlanılmıştır (Erlandson vd., 1993; Lincoln ve Guba, 1985). Bu doğrultuda araştırma sürecinde geçerlik ve güvenirlilik için uzman incelemesi, ayrıntılı betimleme, katılımcı teyidi, amaçlı örnekleme, teyit ve tutarlık incelemesi yapılmıştır. Araştırma verileri doğrultusunda bulgular yorumlanarak raporlaştırılmıştır.

3. Bulgular

Görüşmelerin analizinden elde edilen bulgular tablolarla sunularak yorumlanmıştır.

3.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Ekolojik vatandaşlık kavramına ilişkin temalar tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Ekolojik Vatandaşlık Kavramı

Sayı	Ekolojik vatandaşlık kavramı	f
1	Çevreyi bilinçli kullanma	8
2	Ekolojik bilgi, beceri ve değerlere sahip olma	6
3	Ekolojik konularda karar alma sürecine katılma	5
4	Çevresel çalışmalara aktif katılma	4
5	Çevreye karşı adaletli olma	4
6	Küresel düşünebilme yetisi	4
7	Çevreye duyarlı olma	3
8	Doğaya saygılı davranma	3

Tablo 1 incelendiğinde; öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık kavramını en fazla sekiz yükleme ile “çevreyi bilinçli kullanma” olarak tanımladıkları belirlenmiştir. Ekolojik vatandaşlık kavramına ilişkin belirlenen diğer temalar ise sırasıyla; “ekolojik bilgi, beceri ve değerlere sahip olma”, “ekolojik konularda karar alma sürecine katılma”, “çevresel çalışmalara aktif katılma”, “çevreye karşı adaletli olma”, “küresel düşünebilme yetisi”, “çevreye duyarlı olma” ve “doğaya saygılı davranma” temalarıdır. Ekolojik vatandaşlık kavramını tanımlayan bazı katılımcıların görüşlerine yer verilmiştir.

K.6 “*Ekolojik vatandaşlığı doğal yaşamın devamlılığını sağlamak için çevreye duyarlı ve bilinçli vatandaşlık olarak tanımlayabilirim.*”

K.13 “*Gelecek nesilleri düşünerek doğayı bilinçli bir şekilde kullanma...*”

K.19 “*Ekolojik vatandaşlık çevreyle ilgili sorunları çözmeye yönelik kişinin sahip olduğu bilgi, değer ve becerileri kapsamaktadır.*”

K.2 “*Bu vatandaşlığın doğayı ve toplumu etkileyen konularda dünyadaki bütün insanların faydasına olacak şekilde kararların alınması için bu sürece aktif olarak katılma olduğunu düşünüyorum.*”

K.3 “*Ekolojik vatandaşlığın sürdürülebilir bir gelecek ve toplum için çevre ile ilgili çalışmalara ve etkinliklere aktif olarak katılan vatandaşlar olduğunu düşünüyorum.*”

K.4 “*Ekolojik vatandaşlık, doğada bulunan herkese karşı sorumluluklarının farkında olarak adaletli davranan, yaşanan çevre sorunlarının çözüm sürecine ve çevre ile ilgili çalışmalara aktif katılan vatandaşlardır.*”

K.17 “*Ekolojik vatandaşlık dünyadaki doğal kaynakları eşit şekilde kullanan ve adil davranan bireylerin olduğu vatandaşlıktır.*”

K.18 “*Ekolojik vatandaşlığı, ekolojik sorunların çözülebilmesi ve toplumsal eşitliğin sağlanabilmesi için çevreye karşı adaletli olan bireyler olarak ifade edebilirim.*”

3.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Ekolojik vatandaşlığın boyutlarına ilişkin temalar tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Ekolojik Vatandaşlığın Boyutları

Sayı	Ekolojik vatandaşlığın boyutları	f
1	Sorumluluk	9
2	Katılım	7
3	Sürdürülebilirlik	6
4	Hak ve adalet	5

Tablo 2’de öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlığın boyutlarına ilişkin görüşleri incelendiğinde, ekolojik vatandaşlığın boyutlarının “sorumluluk”, “katılım”, “sürdürülebilirlik” ve “hak ve adalet” olmak üzere dört temaya ayrıldığı belirlenmiştir. Ekolojik vatandaşlığın boyutlarına ilişkin bazı katılımcıların görüşlerine yer verilmiştir.

K.1 “*Ekolojik vatandaşlıkla ilgili sorumluluk bilincine sahip biri olduğumu düşünüyorum. Çünkü yaşanan çevresel problemlere kayıtsız kalamam bu problemlere çözüm üretmeye çalışırım ve toplumun çıkarlarını her şeyin üstünde görürüm.*”

K.8 “*Ekolojik bir vatandaş olduğumu düşünüyorum. Çünkü doğaya, hayvanlara ve çevre sorunlarına karşı bilinçli ve sorumluluklarının farkında olan ve ona göre hareket eden biriyim.*”

K.15 “Yaşadığımız dünyanın sadece insanlardan oluşmadığını düşününce diğer canlılara karşı özellikle çevreye ve hayvanlara karşı bazı sorumluluklarımız olduğunu söyleyebilirim.”

K.19 “Ekolojik vatandaş yaşadığı doğayı tanıyan, doğaya karşı sorumluluklarının farkında olan ve yaşamını bu doğrultuda sürdüren kişilerdir.”

K.4 “Ekolojik vatandaşlığın katılım, sorumluluk, sürdürülebilirlik, hak ve adalet boyutlarını düşününce özellikle ekolojik çalışmalara etkin olarak katılan ve ekolojik sorunlara çözüm bulmaya çalışan sorumlu bir vatandaş olduğumu söyleyebilirim.”

K.20 “Kendimi ekolojik bir vatandaş olarak görüyorum. Örnek vermem gerekirse doğayı korumak için yapılan eylemlere ve kampanyalara aktif bir şekilde katılırım ve çevrenin haklarına saygılı davranırım.”

K.2 “Doğada bulunan doğal kaynakları gelecek nesillerin de kullanabilmesi yani sürdürülebilir bir çevre ekolojik vatandaşların varlığıyla mümkündür.”

K.11 “Ekolojik vatandaşların suyu israf etmemeleri, yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanmaları, geri dönüşüme önem vermeleri ve sürdürülebilir bir çevre anlayışına sahip olmaları önemlidir. Çünkü ekolojik vatandaş olmanın son derece önemli özelliklerinden biri sürdürülebilirliktir.”

K.13 “Sürdürülebilir bir gelecek ve doğayla uyumlu sürdürülebilir bir toplum için doğayı koruyan ve bilinçli şekilde kullanan bireylere ihtiyaç olduğunu düşünüyorum.”

K.3 “Ekolojik bir vatandaş olarak çevreyi koruyan, çevreye karşı sorumluluklarının bilincinde olan, nasıl ki kendi haklarımın farkındaysam çevreninde hakları olduğunun farkında olan ve çevreye karşı adaletli olan biri olduğumu düşünüyorum.”

K.7 “Bence ekolojik vatandaşların doğanın haklarına saygılı olması, doğayı koruması ve diğer canlılara karşı adaletli olması gerektiği gibi bunları hayatında içselleştirmesi gerekir.”

K.17 “Ben kendi haklarımı koruduğum gibi doğadaki diğer canlıların da haklarını koruyan, adaletli davranan ve sorumluluk sahibi bir vatandaşım.”

3.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Ekolojik vatandaşlık eğitimine ilişkin temalar tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Ekolojik Vatandaşlık Eğitimi

Sayı	Ekolojik vatandaşlık eğitimi	f
1	Çevre bilincine sahip olma	7
2	Ekolojik bilgi, beceri ve davranışları kazanma	6
3	Çevre ile ilgili hak ve sorumluluklarının farkında olma	5
4	Doğayla uyumlu sürdürülebilir yaşam biçimi oluşturma	5
5	Küresel çevre sorunlarına çözüm bulma	5
6	Küresel düşünme yetisi kazanma	5
7	Çevresel konular hakkında etik tutum sergileme	4
8	Doğanın bir parçası olduğunu içselleştirme	2
9	Doğayla sağlıklı ilişki kurabilme	2

Tablo 3 değerlendirildiğinde; öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık eğitimini en fazla yüklemeye ile “çevre bilincine sahip olma” şeklinde ifade ettikleri belirlenmiştir. Ekolojik vatandaşlık eğitimine ilişkin diğer temalar; “ekolojik bilgi, beceri ve davranışları kazanma”, “çevre ile ilgili hak ve sorumluluklarının farkında olma”, “doğayla uyumlu sürdürülebilir yaşam biçimi oluşturma”, “küresel çevre sorunlarına çözüm bulma”, “küresel düşünme yetisi kazanma”, “çevresel konular hakkında etik tutum sergileme”, “doğanın bir parçası olduğunu içselleştirme” ve “doğayla sağlıklı ilişki kurabilme” olarak tespit edilmiştir. Ekolojik vatandaşlık eğitimine ilişkin bazı katılımcıların görüşlerine yer verilmiştir.

K.1 “Ekolojik vatandaşlık eğitimi çevre hakkında duyarlı ve çevreyi doğru şekilde kullanan bilinçli kişilerin yetiştirildiği eğitimdir.”

K.13 “Ekolojik vatandaşlık eğitimin çevre bilincine sahip, haklarını ve sorumlulukları bilen insanların yetiştirilmeye çalışıldığı eğitim olduğunu düşünüyorum.”

K.7 “Bu eğitimin özellikle ekolojik vatandaşlık bilincine sahip, ekolojik bilgi, davranış ve becerileri kazanan bireylerin yetişmesinde önemli bir eğitim olduğunu düşünüyorum.”

K.15 “Ekolojik vatandaşlık eğitimini doğal çevreyle ilgili haklarını ve yükümlülüklerini bilincinde olan ve bunları yerine getiren bireylerin yetiştirildiği eğitim olarak ifade edebilirim. Ayrıca bu eğitimin küçük yaşlardan itibaren bireylere verilmesi gerektiğini düşünüyorum.”

K.11 “Ekolojik vatandaşlık eğitimini doğa ile ilgili yaşanan sorunlara çözüm üretildiği ve sürdürülebilirlik çerçevesinde herkesin daha iyi koşullarda doğayla uyumlu yaşayabilmesi için sürdürülebilir bir yaşam şeklinin oluşturulduğu eğitim olarak tanımlayabilirim.”

K.8 “Ekolojik vatandaşlık eğitimini çevre bilince sahip olma, küresel düşünme ve doğadaki diğer canlılara karşı sorumluluklarını bilme olarak açıklayabilirim.”

3.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Ekolojik vatandaşlık eğitiminde okul dışı öğrenme ortamlarına ilişkin temalar tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Ekolojik Vatandaşlık Eğitiminde Okul Dışı Öğrenme Ortamları

Sayı	Ekolojik vatandaşlık eğitiminde okul dışı öğrenme ortamları	f
1	Çevre dostu kampanyalar	7
2	Doğa gezileri	6
3	Seminer, konferans ve kongre gibi etkinlikler	5
4	Sivil toplum kuruluşları	3
5	TÜBİTAK	2

Tablo 4 incelendiğinde öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık eğitim sürecinde okul dışı öğrenme ortamlarından yararlanılması gerektiği ve en fazla “çevre dostu kampanyalar”ı tercih ettikleri tespit edilmiştir. Ayrıca öğretmen adaylarının; “doğa gezileri”, “seminer, konferans ve kongre gibi etkinlikler”, “sivil toplum kuruluşları” ve “TÜBİTAK”tan yararlanılması gerektiğini belirttikleri görülmüştür. Aşağıda bazı katılımcıların görüşlerine yer verilmiştir.

K.7 “Bireylerin ekolojik vatandaşlar olarak yetişmeleri ve çevre ile ilgili bilgileri davranışa dönüştürmeleri için çevre dostu kampanyaların, doğa gezilerinin ve bilimsel etkinliklerin önemli okul dışı öğrenme ortamları olduğunu düşünüyorum.”

K.20 “Ekolojik vatandaşların eğitim sürecinde çevresel bilince sahip ve küresel düşünen vatandaşların yetiştirilmesinde çevreci kampanyaların ve konferansların önemli olduğunu söyleyebilirim.”

K.13 “Ekolojik vatandaşların yetiştirilmesinde okul nasıl etkiliyse okul dışı öğrenme ortamlarının da aynı şekilde etkili olduğunu düşünüyorum. Mesela çevre duyarlılığına sahip bilinçli kişilerin yetiştirilebilmesi için doğa gezileri yapılması gerektiğini düşünüyorum.”

K.15 “Günümüzde ekolojik vatandaşlık önemli bir vatandaşlık olduğu için bu vatandaşların yetiştirilmesinde sadece okul değil okul dışı ortamlar da gereklidir. Ekolojik bilgi, beceri ve davranışlara sahip bireyler yetiştirebilmek amacıyla bu alanda düzenlenen kongre ve konferanslara katılım sağlanabilir.”

3.5. Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programının, ekolojik vatandaşlık eğitimi konusunda yeterliliğine ilişkin temalar tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programının Ekolojik Vatandaşlık Eğitimi Konusunda Yeterliliği

Sayı	Sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programının ekolojik vatandaşlık eğitimi konusunda yeterliliği	f
1	Evet, yeterli	10
2	Kısmen yeterli	7
3	Hayır, yeterli değil	3

Tablo 5’teki öğretmen adaylarının sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programının, ekolojik vatandaşlık eğitimi konusunda yeterliliğine ilişkin görüşleri incelendiğinde; bazı öğretmen adaylarının lisans programını “evet, yeterli” gördükleri, bazılarının “kısmen yeterli” gördükleri, bazılarının ise “hayır, yeterli değil” yeterli görmedikleri belirlenmiştir. Aşağıda bazı katılımcıların görüşlerine yer verilmiştir.

K.6 “Sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programında verilen dersler kapsamında ekolojik vatandaşlık eğitiminin yeterli olduğunu düşünüyorum.”

K.18 “Lisans programında yer alan ekoloji, küresel çevre sorunları, sürdürülebilir çevre ve toplum gibi konular çerçevesinde ekolojik vatandaşlık eğitiminin yeterli düzeyde olduğunu söyleyebilirim.”

K.9 “Sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programının, ekolojik vatandaşlık eğitimi sürecinde kısmen yeterli olduğunu düşünüyorum. Çünkü daha çok teorik bilgi veriliyor.”

K.14 “Sosyal bilgiler lisans programının ekolojik vatandaşlık için kısmen yeterli olduğunu düşünüyorum. Verilen eğitim sadece sınıfta teorik bilgi düzeyinde kalıyor doğal yaşamla bağlantı sağlanmıyor.”

K.10 “Hayır. Çünkü ekolojik vatandaşlık eğitimi yeterli olsaydı insanlar bu konuda daha bilinçli davranırlardı.”

K.16 “... bu konuda verilen eğitimin yeterli düzeyde olduğunu düşünmüyorum.”

3.6. Altıncı Alt Probleme İlişkin Bulgular

Ekolojik vatandaşlığın kazandırılmasına yönelik önerilere ilişkin temalar tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Ekolojik Vatandaşlığın Kazandırılmasına Yönelik Öneriler

Sayı	Ekolojik vatandaşlığın kazandırılmasına yönelik öneriler	f
1	Farklı öğretim yöntem ve teknikleri kullanılmalı	7
2	Seminer, konferans ve kongre gibi bilimsel etkinlikler düzenlenmeli	6
3	Okul içi ve okul dışı öğrenme ortamları birlikte kullanılmalı	4
4	Teorik bilgiyi pratiğe dönüştürmeye yönelik etkinlikler yapılmalı	4
5	Öğretmenler rol model olmalı	3
6	Bilgi ve iletişim teknolojileri kullanılmalı	2
7	Okul-aile işbirliği sağlanmalı	2

Tablo 6 incelendiğinde; öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlığın kazandırılmasına yönelik önerileri en fazla yükleme ile “farklı öğretim yöntem ve teknikleri kullanılmalı” temasıyla ifade ettikleri belirlenmiştir. Belirlenen diğer temalarda ise öğretmen adaylarının; “seminer, konferans ve kongre gibi bilimsel etkinlikler düzenlenmeli”, “okul içi ve okul dışı öğrenme ortamları birlikte kullanılmalı”, “teorik bilgiyi pratiğe dönüştürmeye yönelik etkinlikler yapılmalı”, “öğretmenler rol model olmalı”, “bilgi ve iletişim teknolojileri kullanılmalı” ve “okul-aile işbirliği sağlanmalı” önerilerinde buldukları tespit edilmiştir. Aşağıda bazı katılımcıların görüşlerine yer verilmiştir.

K.1 “Ekolojik vatandaşlık eğitim sürecinde ilgili konuları öncelikli olarak soru-cevap, beyin fırtınası ve örnek olay gibi yöntem ve teknikleri kullanarak kazandırmanın son derece önemli olduğunu düşünüyorum.”

K.8 “Bireylere çevre bilinci kazandırmanın yanı sıra bunu bir yaşam biçimi haline getirmelerini sağlamak adına çeşitli yöntemlerden yararlanılmasının faydalı olacağını düşünüyorum.”

K.18 “Küreselleşmenin her gün daha fazla önem kazandığı günümüzde çevresel sorunlara çözüm bulunması için her bireyin çevreye karşı duyarlı olması, bilinçli davranması ve üstüne düşen sorumlulukları yerine getirmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda enerji vatandaşları yetiştirebilmek için çeşitli seminerler ve konferanslar hazırlanabilir ayrıca farklı öğretim teknikleri kullanılabilir.”

K.20 “Çevreyi bilinçli kullanan, ekolojik sorunlara çözüm üreten ve çevresel çalışmalara aktif katılan ekolojik vatandaşların yetiştirilmesi için hem okul içinde hem de okul dışında öğrenme ortamları kullanılabilir.”

K.4 “Bence ekolojik vatandaşlığa yönelik teorik olarak verilen bilgiler tek başına yeterli olmadığı için bireylerin bu bilgileri uygulamaya dönüştürmelerini sağlayacak farklı etkinliklerin yapılması gerekir.”

K.19 “Doğayla uyum içerisinde sürdürülebilir toplumu oluşturan ekolojik vatandaşların yetiştirilmesi sürecinde öncelikle öğretmenler öğrencilere rol model olabilir ve okul ile aile arasında işbirliği sağlanabilir.”

4. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık hakkında bilgi sahibi oldukları ve ekolojik vatandaşlığı farklı açılardan tanımlamaya çalıştıkları sonucuna ulaşılmıştır. Ekolojik vatandaşlığın çevreyi bilinçli şekilde kullanan, ekolojik bilgi, beceri ve değerlere sahip, ekolojik konularda karar alma sürecine ve çevresel çalışmalara aktif şekilde katılan, küresel düşünebilen, çevreye karşı adaletli, duyarlı ve saygılı davranan bir vatandaşlık olarak tanımlandığı belirlenmiştir. Benzer şekilde Akbakla vd., (2023) tarafından yapılan çalışmada öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık kavramına doğanın hak ve sorumluluklarını anlayan, doğa için aktif olarak çalışan, çevreye duyarlı, gelecek nesiller için doğayı koruyan ve doğanın

haklarının bilincinde olan anlamlarını yükledikleri belirlenmiştir. Koca'nın (2021) yaptığı çalışmada öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık kavramını haklarının ve sorumlulukların bilincinde olma, adaletli yaklaşım, katılımcı davranış gösterme, sürdürülebilirlik şeklinde tanımladıkları görülmüştür. Bülbül ve Yılmaz (2019) tarafından yapılan çalışmada öğretmen adaylarının çevresel vatandaş kavramını çevre sorunlarının çözümüne yönelik aktif mücadele eden, çevre konusunda bilinçli ve çevreye duyarlı şeklinde ifade ettikleri tespit etmişlerdir. Özdemir Özden'in (2011) yaptığı çalışmada çevresel vatandaşlık kavramını öğretmenlerin çevreye ve çevre sorunlarına karşı duyarlı olma, çevresel adalet bilincine sahip olma, çevre bilincine sahip olma, evrensel sorumluluklara sahip olma ve olumlu düşünceleri davranışa dönüştürme şeklinde tanımladıkları belirlenirken, ilköğretim öğrencilerin çevreye ve çevre sorunlarına duyarlı olma, doğaya saygılı olma, çevresel adalet bilincine sahip olma ve çevre bilincine sahip olma şeklinde tanımladıkları belirlenmiştir. Araştırma sonuçlarının alan yazını destekler nitelikte olduğu tespit edilmiştir.

Öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlığın sorumluluk, katılım, sürdürülebilirlik, hak ve adalet boyutlarına yönelik bilgi sahibi oldukları, içselleştirdikleri ve eylemlerine yansıttıkları belirlenmiştir. Öğretmen adaylarının üzerine düşen sorumlulukların farkında olan, çevreyi korumak için yükümlülüklerini yerine getiren, ekolojik çalışmalara etkin olarak katılan, doğayla uyumlu sürdürülebilir bir yaşam için dünyada yaşanan gelişmeleri takip eden, çevrede bulunan diğer canlıların haklarının farkında olan ve doğadaki diğer canlılara karşı adaletli davranan ekolojik vatandaşlar oldukları görülmüştür. Araştırma sonucuna benzer şekilde Akbakla vd., (2023) tarafından yapılan çalışmada öğretmen adayları ekolojik vatandaşın sahip olması gereken özellikleri çevresine karşı adil, sürdürülebilirlik kavramını anlayan, sorumluluklarının bilincinde ve gelecek nesiller için doğayı koruyan bireyler şeklinde ifade ettikleri belirlenmiştir. Koca'nın (2021) yaptığı çalışmada öğretmen adaylarının ekolojik vatandaş olma özellikleri doğrultusunda katılım, sorumluluk, sürdürülebilirlik, hak ve adalet özelliğine sahip oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca yapılan çalışmalarda katılımcıların ekolojik vatandaşlığın sorumluluk, sürdürülebilirlik, katılım, hak ve adalet boyutlarına farklı düzeylerde sahip oldukları belirlenmiştir (Altın ve Akcanca, 2023; Durgun, 2022; Karatekin vd., 2019; Karatekin, 2019; Sevim, 2023; Uysal ve Karatekin, 2022; Yurttaş vd., 2021).

Öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık eğitimini çevre bilincine sahip olmaya, ekolojik bilgi, beceri ve davranışları kazanmaya, çevre ile ilgili hak ve sorumluluklarının farkında olmaya, doğayla uyumlu sürdürülebilir yaşam biçimi oluşturmaya, küresel çevre sorunlarına çözüm bulmaya, küresel düşünebilme yetisi kazanmaya, çevresel konular hakkında etik tutum sergilemeye, doğanın bir parçası olduğunu içselleştirmeye ve doğayla sağlıklı ilişki kurabilmeye yönelik bir eğitim olarak ifade ettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırma sonucunda öğretmen adaylarının, ekolojik vatandaş yetiştirilme sürecinde okul dışı öğrenme ortamlarının etkili olduğunu vurguladıkları görülmüştür. Ekolojik vatandaşlık eğitiminde çevre dostu kampanyalar, doğa gezileri, seminer, konferans ve kongre gibi etkinlikler, sivil toplum kuruluşları ve TÜBİTAK gibi okul dışı öğrenme ortamlarının önemli bir yere sahip olduğu belirlenmiştir. Özdemir Özden'in (2011) yaptığı çalışmada öğretmenlerin çevresel vatandaşlık eğitiminde sivil toplum kuruluşlarının etkili olduğunu belirttikleri sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca öğretmenler ve öğrenciler ilköğretim okullarında çevresel vatandaşlık eğitim sürecinde çevresel kampanyalar, çevre gezileri, seminer ve konferanslar gibi ders dışı etkinliklerin önemli olduğunu belirtmişlerdir.

Öğretmen adaylarının sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programının, ekolojik vatandaşlık eğitimi konusunda yeterliliğine ilişkin farklı görüşleri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bazı öğretmen adaylarının lisans programını yeterli gördüğü, bazılarının kısmen yeterli gördüğü, bazılarının ise yeterli görmediği belirlenmiştir.

Öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlığın kazandırılmasına yönelik farklı önerileri olduğu belirlenmiştir. Öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlığın kazandırılmasına yönelik farklı öğretim yöntem ve teknikleri kullanılmalı, seminer, konferans ve kongre gibi bilimsel etkinlikler düzenlenmeli, okul içi ve okul dışı öğrenme ortamları birlikte kullanılmalı, teorik bilgiyi pratiğe dönüştürmeye yönelik etkinlikler yapılmalı, öğretmenler rol model olmalı, bilgi ve iletişim teknolojileri kullanılmalı ve okul-aile işbirliği sağlanmalı önerilerinde buldukları tespit edilmiştir. Özdemir Özden'in (2011) yaptığı çalışmada etkili bir çevresel vatandaşlık eğitimine yönelik öğretmenlerin okul-aile işbirliği, konferans ve seminerler, uygulamaya dönük etkinlikler ve tüm sistem öğelerinin bütün olarak çalışması şeklinde önerilerde buldukları belirlenirken, ilköğretim öğrencilerin uygulamaya dönük etkinlikler, konferans ve seminerler, bilgi teknolojileri kullanımı şeklinde önerilerde buldukları belirlenmiştir.

Araştırma sonuçları doğrultusunda önerilere yer verilmiştir.

- Ekolojik vatandaşlık eğitim sürecinde farklı öğretim yöntem ve teknikleri kullanılarak, ekolojik bilgi, beceri ve davranışlara sahip, çevreyle ilgili hak ve sorumluluklarının farkında, doğanın bir parçası olduğunu içselleştiren, doğayla sağlıklı ilişki kurabilen ve çevre bilincine sahip vatandaşlar yetiştirilebilir.
- Bireylerin ekolojik vatandaş olarak yetiştirilmesine yönelik olarak okul-aile işbirliği sağlanarak ekolojik bilgi, beceri ve değerlere sahip vatandaşlar yetiştirilebilir.
- Çevreyi bilinçli kullanan, ekolojik bilgi, beceri ve değerlere sahip, ekolojik konularda karar alma sürecine ve çevresel çalışmalara aktif şekilde katılan, küresel düşünebilen, çevreye karşı adaletli, duyarlı ve saygılı davranan vatandaşların yetiştirilmesine katkı sağlayan ve rehberlik eden öğretmenler öğrencilere rol model olmalıdır.
- Farklı üniversitelerde ve bölümlerde öğrenim gören öğretmen adayları ile ekolojik vatandaşlık ve ekolojik vatandaşlık eğitimine ilişkin nitel ve nicel boyuta yönelik araştırmalar yapılarak bütüncül sonuçlar elde edilebilir.
- Ekolojik vatandaşların yetiştirilmesi sürecinde önemli bir sorumluluk üstlenen sosyal bilgiler öğretmenleri ile benzer çalışmalar yapılarak öğretmenlerin ekolojik vatandaşlık kavramına ilişkin farklı bakış açısı geliştirilebilir.

Kaynaklar

- Akbakla, M. U., Erol, M. ve Cömert, T. (2023). Öğretmen adaylarına göre ekolojik vatandaş. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 14(2), 17-28.
- Altın, M. (2022). *Okul öncesi öğretmenliği öğrencilerinin çevre eğitimine ilişkin öz-yeterlik ve çevre etiği farkındalık algılarının ekolojik vatandaşlık düzeylerine etkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çanakkale.
- Altın, M. ve Akcanca, N. (2023). Öğrencilerin çevre eğitimine dair öz-yeterlikleri ve çevre etiği farkındalık algılarıyla ekolojik vatandaşlıklarının ilişkisi. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9(2), 179-197. <https://doi.org/10.30855/gjes.2023.09.02.003>
- Anantharaman, M. (2014). Networked ecological citizenship, the new middle classes and the provisioning of sustainable waste management in Bangalore, India. *Journal of Cleaner Production*, 63, 173-183. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2013.08.041>
- Asilsoy, B. and Oktay, D. (2018). Exploring environmental behaviour as the major determinant of ecological citizenship. *Sustainable Cities and Society*, 39, 765-771. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2018.02.036>
- Atasoy, E. ve Ertürk, H. (2008). İlköğretim öğrencilerinin çevresel tutum ve çevre bilgisi üzerine bir alan araştırması. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 105-122.
- Biagi, M. and Ferro, M. (2011). Ecological citizenship and social representation of water: Case study in two argentine cities. *SAGE Open*, 1(2), 1-8. <https://doi.org/10.1177/2158244011417897>
- Bostancı, S. H. ve Yıldırım, S. (2019). Sürdürülebilir topluluklar ve ekolojik vatandaşlık üzerine kavramsal bir inceleme. *İğdir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (Ek Sayı), 203-218.
- Bülbül, Y. ve Yılmaz, A. (2019). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çevre, çevre eğitim ve çevresel vatandaşlık kavramlarına ilişkin görüşleri. *Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi*, 5(2), 165-183.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2020). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri* (29. baskı). Ankara: Pegem Akademi. <https://doi.org/10.14527/9789944919289>
- Carter, N. and Huby, M. (2005). Ecological citizenship and ethical investment. *Environmental Politics*, 14(2), 255-272. <https://doi.org/10.1080/0964401050005515>
- Cemaloğlu, N. (2014). Veri toplama teknikleri: Nicel-Nitel. A. Tanrıoğen (Ed.), *Bilimsel araştırma yöntemleri* içinde (4. baskı, ss. 133-164). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Crane, A., Matten, D. and Moon, J. (2008). Ecological citizenship and the corporation: Politicizing the new corporate environmentalism. *Organization & Environment*, 20(10), 371-389. <https://doi.org/10.1177/1086026608326075>
- Çermik, E. (2022). *Ortaokul öğrencilerinin çevresel vatandaşlık düzeylerinin geliştirilmesinde araştırma sorgulama yönteminin etkisinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Dallı, C. ve Hamarat, E. (2023). Sosyal bilgiler eğitimi, ekolojik vatandaşlık ve yeşil aklama. *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(36), 112-128. <https://doi.org/10.29228/TIDSAD.68802>
- Dash, A. (2014). The moral basis of sustainable society: The Gandhian concept of ecological citizenship. *International Review of Sociology*, 24(1), 27-37. <https://doi.org/10.1080/03906701.2014.894343>
- Demir, F. B. (2021). Eğitimde ekolojik okuryazarlık. E. Koçoğlu (Ed.), *Eğitimde okuryazarlık becerileri-II* içinde (1. baskı, ss. 199-210). Ankara: Pegem Akademi. <https://doi.org/10.14527/9786257582001>
- Dobson, A. (2003). *Citizenship and the environment*. New York: Oxford University Press.
- Dobson, A. (2006). Ecological citizenship: A defence. *Environmental Politics*, 15(3), 447-451. <https://doi.org/10.1080/09644010600627766>
- Durgun, G. (2022). *Sınıf öğretmeni adaylarının çevre etiği yaklaşımları ile ekolojik vatandaşlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
- Erlanson, D. A., Harris, E. L., Skipper, B. L. and Allen, S. D. (1993). *Doing naturalistic inquiry: A guide to methods*. California: Sage Publications.
- Evans, D. (2011). Consuming conventions: Sustainable consumption, ecological citizenship and the worlds of worth. *Journal of Rural Studies*, 27, 109-115. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2011.02.002>
- Flynn, R., Bellaby, P. and Ricci, M. (2008). Environmental citizenship and public attitudes to hydrogen energy technologies. *Environmental Politics*, 17(5), 766-783. <https://doi.org/10.1080/09644010802421539>
- Godrej, F. (2012). Ascetics, warriors, and a gandhian ecological citizenship. *Political Theory*, 40(4), 437-465. <https://doi.org/10.1177/0090591712444843>
- Gül, F. (2013). İnsan-doğa ilişkisi bağlamında çevre sorunları ve felsefe. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (14), 17-21.
- Hayward, T. (2006a). Ecological citizenship: A rejoinder. *Environmental Politics*, 15(3), 452-453.

- <https://doi.org/10.1080/09644010600627782>
- Hayward, T. (2006b). Ecological citizenship: Justice, rights and the virtue of resourcefulness. *Environmental Politics*, 15(3), 435-446. <https://doi.org/10.1080/09644010600627741>
- Horton, D. (2006). Demonstrating environmental citizenship? A study of everyday life among green activists. In A. Dobson & D. Bell (Eds.), *Environmental citizenship* (pp. 127-151). London: The MIT Press.
- Humphreys, D. (2009). Environmental and ecological citizenship in civil society. *The International Spectator*, 44(1), 171-183. <https://doi.org/10.1080/03932720802693101>
- Jagers, S. C. (2009). In search of the ecological citizen. *Environmental Politics*, 18(1), 18-36. <https://doi.org/10.1080/09644010802624751>
- Jagers, S. C. and Matti, S. (2010). Ecological citizens: Identifying values and beliefs that support individual environmental responsibility among swedes. *Sustainability*, 2, 1055-1079. <https://doi.org/10.3390/su2041055>
- Jagers, S. C., Martinsson, J. and Matti, S. (2009). *On how to make the theoretical concept of ecological citizenship empirically operational*. Paper presented at the climate change politics and political theory workshop, Uppsala University.
- Jagers, S. C., Martinsson, J. and Matti, S. (2014). Ecological citizenship: A driver of pro-environmental behaviour?. *Environmental Politics*, 23(3), 434-453. <https://doi.org/10.1080/09644016.2013.835202>
- Karatekin, K. (2019). Model review related to the effects of teachers' levels of ecological citizenship. *International Electronic Journal of Environmental Education*, 9(1), 46-61.
- Karatekin, K. and Uysal, C. (2018). Ecological citizenship scale development study. *International Electronic Journal of Environmental Education*, 8(2), 82-104.
- Karatekin, K., Salman, M. ve Uysal, C. (2019). Öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerinin karşılaştırılması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 27(4), 1747-1756. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.3295>
- Kaya Aydın, M. (2022). *Okul öncesi öğretmenlerinin çevre okuryazarlığı ile ekolojik vatandaşlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bolu.
- Kayasandık, F. (2015). *Ekolojik vatandaşlık kavramının fen eğitiminde bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kastamonu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kastamonu.
- Kaypak, Ş. (2011). Küreselleşme sürecinde sürdürülebilir bir kalkınma için sürdürülebilir bir çevre. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 13(20), 19-33.
- Kaypak, Ş. (2013). Çevre sorunlarının çözümünde küresel çevre politikalarının önemi. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (31), 17-34.
- Kelly, J. R. and Abel, T. D. (2012). Fostering ecological citizenship: The case of environmental service-learning in costa rica. *International Journal for the Scholarship of Teaching and Learning*, 6(2), 1-19.
- Kennedy, E. H. (2011). Rethinking ecological citizenship: The role of neighbourhood networks in cultural change. *Environmental Politics*, 20(6), 843-860. <https://doi.org/10.1080/09644016.2011.617169>
- Kennedy, M. (2017). *Community gardens and ecological citizenship: their potential and limitations in fostering environmentalism*. (Unpublished Master of Science). Southern Illinois University Carbondale.
- Kılıç, S. ve Tok, N. (2014). Geleneksel adalet anlayışlarından çevresel adalet anlayışına. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 6(3), 213-228.
- Koca, G. (2021). *Fen bilgisi öğretmen adayları ve ekolojik vatandaşlık: Faaliyetler ve görüşler*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Samsun.
- Koçoğlu, E. ve Demir, F. B. (2023). Ekolojik/Çevresel vatandaşlık ve eğitim. B. Bulut (Ed.), *Yeni vatandaşlık yaklaşımları ve eğitimi* içinde (1. baskı, ss. 115-129). Ankara: Pegem Akademi.
- Koçoğlu, E., Egüz, Ş., Tösten, R., Demir, F. B. and Tekdal, D. (2023). Perception of ecological literacy in education: A scale development study. *International Journal of Education & Literacy Studies*, 11(3), 3-9. <https://doi.org/10.7575/aiac.ijels.v.11n.3p.3>
- Latta, A. and Garside, N. (2005). Perspectives on ecological citizenship: An introduction. *Environments Journal*, 33(3), 1-8.
- Latta, P. A. (2007). Locating democratic politics in ecological citizenship. *Environmental Politics*, 16(3), 377-393. <https://doi.org/10.1080/09644010701251631>
- Lester, L. and Cottle, S. (2009). Visualizing climate change: Television news and ecological citizenship. *International Journal of Communication*, 3, 920-936.
- Lincoln, Y. S. and Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. California: Sage Publications.
- Lummis, G. W., Morris, J. E., Lock, G. and Odgaard, J. (2017). The influence of ecological citizenship and political solidarity on Western Australian student teachers' perceptions of sustainability issues.

- International Research in Geographical and Environmental Education*, 26(2), 135-149. <https://doi.org/10.1080/10382046.2016.1235359>
- MacPherson, S. (2005). Educating ecological citizens of the blue planet. *Canadian Journal of Environmental Education*, 10, 141-156.
- Martinsson, J. and Lundqvist, L. J. (2010). Ecological citizenship: coming out 'clean' without turning 'green'?. *Environmental Politics*, 19(4), 518-537. <https://doi.org/10.1080/09644016.2010.489709>
- May, S. (2008). Ecological citizenship and a plan for sustainable development. *City*, 12(2), 237-244. <https://doi.org/10.1080/13604810802168117>
- Mead, E. (2013). *Promoting lasting ecological citizenship among college students*. (Unpublished Master of Arts). Lehigh University.
- Melo-Escrichuela, C. (2008). Promoting ecological citizenship: Rights, duties and political agency. *ACME: An International E-Journal for Critical Geographies*, 7(2), 113-134.
- Middlemiss, L. (2010). Refraining individual responsibility for sustainable consumption: lessons from environmental justice and ecological citizenship. *Environmental Values*, 19(2), 147-167.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (2016). *Nitel veri analizi* (2. baskı). (Çev. Eds. S. Akbaba Altun & A. Ersoy). Ankara: Pegem Akademi. (Orijinal yayın tarihi, 1994)
- Ocak, G. (2019). Bilimsel araştırmalarda kullanılan veri toplama yolları. G. Ocak (Ed.), *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri içinde* (1. baskı, ss. 218-272). Ankara: Pegem Akademi. <https://doi.org/10.14527/978605241964-9>
- Okudan Dernek, K. ve Tırış, G. (2020). Yurttaşlığı yeniden düşünmek: Ekolojik yurttaşlık üzerine bir değerlendirme. *Ekonomi Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 745-772. <https://doi.org/10.30784/epfad.739676>
- Özdemir Özden, D. (2011). *İlköğretim okullarında çevresel vatandaşlık eğitimi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özdemir, O. (2016). *Ekolojik okuryazarlık ve çevre eğitimi* (1. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Öztürk, T. ve Öztürk, F. Z. (2015). Öğretmen adaylarının çevre ve çevre eğitimi ile ilgili görüşleri (Ordu Üniversitesi Örneği). *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(33), 115-132.
- Patton, M. Q. (2018). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (2. baskı). (Çev. Eds. M. Bütün & S. B. Demir). Ankara: Pegem Akademi. (Orijinal yayın tarihi, 2002)
- Polatcan, M. ve Kılıncı, A. Ç. (2018). Fenomenoloji ve araştırmalarda fenomenolojik yöntem. K. Beycioğlu, N. Özer & Y. Kondakçı (Eds.), *Eğitim yönetiminde araştırma içinde* (1. baskı, ss. 391-409). Ankara: Pegem Akademi. <https://doi.org/10.14527/9786052415054>
- Saban, A. (2009). Öğretmen adaylarının öğrenci kavramına ilişkin sahip oldukları zihinsel imgeler. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(2), 281-326.
- Sáiz, A. V. (2005). Globalisation, cosmopolitanism and ecological citizenship. *Environmental Politics*, 14(2), 163-178. <https://doi.org/10.1080/09644010500054848>
- Sevim, C. (2023). *Ortaokul öğrencilerinin ekolojik vatandaşlık düzeylerinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bartın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bartın.
- Seyfang, G. (2005). Shopping for sustainability: Can sustainable consumption promote ecological citizenship? *Environmental Politics*, 14 (2), 290-306. <https://doi.org/10.1080/09644010500055209>
- Sıgır, Ü. (2023). Nitel araştırma yöntemleri. R. Altunışık, H. Boz, A. E. Gegez, E. Koç, Ü. Sıgır, E. Yıldız & A. Yüksel (Eds.), *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: Yeni perspektifler içinde* (2. baskı, ss. 471-516). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Smith, M. (2005). Ecological citizenship and ethical responsibility: Arendt, benjamin and political activism. *Environments Journal*, 33(3), 51-63.
- Spanring, R. (2019). Ecological citizenship education and the consumption of animal subjectivity. *Education Sciences*, 9(41), 1-20. <https://doi.org/10.3390/educsci9010041>
- Töre, E. (2021). Eğitim bilimlerinde yöntem. S. Hali & E. Töre (Eds.), *Eğitime giriş içinde* (3. baskı, ss. 208-233). Ankara: Pegem Akademi. <https://doi.org/10.14527/9786052414859>
- Uysal, C. (2018). *Sınıf öğretmeni adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerinin belirlenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu.
- Uysal, C. ve Karatekin, K. (2022). Sınıf öğretmeni adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerinin belirlenmesi. *Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 371-392.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (12. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, M., Karakaya, F., Cimen, O. ve Adıguzel, M. (2019). Fen bilgisi öğretmen adaylarının ekolojik vatandaşlık düzeylerinin incelenmesi. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 13(30), 98-113.

<http://doi.org/10.29329/mjer.2019.218.6>

Yurttaş, A., Erdaş Kartal, E., Çağlar, A. ve Yurttaş, A. (2021). Temel eğitimde görev yapan öğretmenlerin ekolojik vatandaşlık düzeylerinin incelenmesi. *International Social Sciences Studies Journal*, 7(85), 2905-2916. <https://doi.org/10.26449/sss.3233>

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;

Bu çalışmanın yazar/yazarları, Fırat Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'nun tarih 04/04/2024 sayı 23552 ve karar 1 ile etik kurul izin belgesi almış olduklarını beyan etmektedir.

2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.

3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.

4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.
